

Т.І. Жыркевіч (Магілёў)

СЕРБСКІ ЭПАС У ТВОРЧЫМ УСПРЫМАННІ МАКСІМА БАГДАНОВІЧА

М. Багдановіч у сваёй творчасці заўсёды адстойваў ідэі адраджэння роднай культуры, з якой неразрыўна звязана думка аб цесным узаемадзеянні славянскіх народаў, агульнасці іх гістарычнага мінулага і культурнай спадчыны. Сінтэзам гэтых дзвюх ідэй з'яўляюцца перастварэнні беларускім мастаком песень славянскіх народаў.

У цыкл “Песні” ўваходзяць творы, якія напісаны пад уплывам вывучэння фальклору розных краін свету. Да іх М. Багдановіч прыйшоў праз даследаванне асаблівасцей беларускай народнай творчасці. “У святле гэтай заўсёднай увагі да беларускага фальклору, а таксама да вечных каштоўнасцяў вуснай народнай творчасці розных краін робіцца зразумелым, чаму М. Багдановіч праявіў такую жывую цікавасць да песень народаў свету” [4, с. 192].

У перакладчыцкай дзейнасці М. Багдановіч карыстаўся тэарэтычнымі высновамі А. Пушкіна, М. Міхайлава, М. Горкага і іншых мастакоў слова, якія адмаўлялі дакладнае следванне падрадкоўнаму перакладу. Гэтага прытрымліваўся і Максім Багдановіч, пацвярджаючы чаму можна знайсці ў яго рэцэнзіі на рускі пераклад зборніка вершаў Т. Гатье “Эмалі і камеі”, які быў зроблены М. Гумілёвым. Беларускі мастак патрабаваў перадачы не літаральнага зместу верша, а яго “духу”. “Можна пісаць <...> не намагаючыся падрабіцца пад народную песню, але ў народным духу” [2, с. 290].

З усіх прадстаўленых песен для нас асаблівую цікавасць мае сербская песня “А хто там едзе па Касову полю?”. Пад ужо другой, больш вядомай назвай – “Смерць шэршня” — песня была змешчана ўкладальнікамі першага выдання твораў М. Багдановіча ў 1927 годзе на падставе яго чарнавых накідаў.

Характэрна сэрбскіх народных песень не пакінула паэта раўнадушным. На прыкладзе гэтага твора можна ўбачыць, што паэт вельмі ўважліва даследаваў мастацкія асаблівасці эпічных песень. І ў “Смерці шэршня” ён узнавіў многія элементы сербскага эпасу.

Вядомы даследчык сербскага эпасу М.І. Краўцоў дае наступнае азначэнне эпічнай песне: “Эпічная песня – гэта адна падзея, развітая ў апісанні, апавяданні і дыялогу” [3, с. 210]. Для яе “характэрна дынамічнае развіццё сюжэта, гіпербалічнае апісанне подзвіга, пастаянныя параўнанні і эпітэты, выкарыстанне дыялога і г.д. Тыпічным з’яўляецца і прыём паўтарэння” [3, с. 167]

У сваёй песне М. Багдановіч выкарыстаў найбольш тыпічны сюжэт эпічных песень – подзвіг героя і яго гібель. Асабліва ён быў характэрны для “Косаўскага цыкла песень”, дзе паэтычна расказваецца пра ўдзельнікаў бітвы Мілаша і Югавічаў. Сюжэт аб смерці героя ёсць і ў іншых цыклах, такіх, напрыклад, як песні пра Марка Кралевіча (“Смерць Марка”).

М. Багдановіч не імкнуўся перадаць гістарычныя падзеі, звязаныя з бітвай на Косавым полі. А зачын “А хто там едзе па Косавым полі?” з указаннем на месца дзеяння тут выкарыстоўваецца паэтам толькі як адна з самых тыпічных формаў зачына гераічных песен, так званага геаграфічнага. Ён адразу ўводзіць нас у падзеі песні, і далейшае развіццё сюжэта адбываецца хутка і энергічна. Дынаміка перадаецца дзеясловамі руху: едзе, пад’язджае, затрымаўся, разагнаўся, скакануў, сярваўся, грывнуў. Да таго ж некаторыя з іх стылістычна абмалёваны, што надае твору асаблівую экспрэсію.

Пераспеў М. Багдановіча дакладна вытрыманы і кампазіцыйна. Тут назіраецца наяўнасць устойлівых сродкаў стварэння вобразаў і момантаў.

Па-першае, партрэтная абмалёўка героя даецца пры дапамозе ўстойлівых эпітэтаў “слаўны шэршань”, “дэлібаш адважны”; прамая характарыстыка адзначае выдатныя яго якасці: “Не нямашка ўжо такіх юнакаў”; скарыстоўваецца самахарактарыстыка:

Я з маленства смерці не лякаўся,
Не збаюся і цяпер напэўна.

Усе гэтыя сродкі ўяўляюць нам адважнага і смелага юнака. Пасуе яму і жук, які ўвасабляе тут дзівоснага каня: ён моцны, трывалы, разумны, гаворыць чалавечым голасам. адчувае і прадказвае небяспеку (у сербскім эпасе, напрыклад, такім уяўляўся конь каралевіча Марка). Ён таксама надзяляецца пастаянным эпітэтам -- “жук рагаты”, “чорны жук рагаты”. Словам “чорны” ўзмацняецца эмацыянальная адзнака жука як дужага і добрага скакуна. Прызначэнне эпітэтаў у сербскіх песнях – даць пэўную адзнаку (станоўчую ці адмоўную) героям. У Багдановіча гэтая функцыя эпітэта выкарыстана ў поўнай меры.

Па-другое, у дыялогу, які адбываецца паміж шэршнем і жуком захоўваюцца моўныя формы, уласцівыя эпічным песням. Гэта і прамы зварот шэршня да жука:

Гой ты, коню, гой ты, жук рагаты!
Ускарміў я, жук, цябе мятліцай,
Успаіў я, жук, цябе расою.
Саслужы жа верную мне службу –
Пераскоч ты цераз гэта мора.

Для параўнання можна прывесці такі ж элемент з сербскай эпічнай песні “Смерць Марка Каралевіча” (“Смрт Краљевића Марка”), дзе герой звяртаецца да свайго каня са словамі: “Давор’, Шаро, давор’ добро моје! / Ево има сто и шесет љета / Како сам се с тобом састануо...” [5, с. 243] (“Добры конь мой Шарач, вось ужо сто шесть гадоў як мы з табой вандруем” – падрадкоўнік наш. – Т.Ж.).

У адказе жука мы знойдзем элемент адмоўнага паралелізма, які змяшчае ў сябе і адмаўленне, і перасцярогу, нежаданне жука пакарыцца волі гаспадара:

Гаспадару, дэлібаш адважны!
Не скакаць бы мне з табой праз мора,
Не шукаць бы смерці перадчаснай.

Дыялог выконвае ў творы і дынамічную функцыю. Ён рухае дзеянне, паказваючы, што будзе адбывацца далей, выяўляе ідэйна-эмацыянальную адзнаку ўчынкаў герояў, сутнасць іх характараў.

Сярод стылістычных сродкаў песні выяўляюцца паўтарэнні, вельмі пашыраныя ў сербскіх народных песнях. Радкі “І паслухаў шэршня жук рагаты.// Разагнаўся, напружыўся моцна,// Скакануў ён...” паўтараюцца пры кожнай спробе герояў песні пераскочыць мора. Пры гэтым дзеянне ўзмацняецца прыёмам гіпербалізацыі: герой песні прымусіў рагатага жука, на спіне якога ён сядзіць, пераскочыць мора. Прычым робіць гэта двойчы. Першая спроба аказалася паспяховай, і з юнацкім азартам, бязразважнасцю шэршань ідзе на паўтарэнне подзвігу і гіне.

Адпаведна форме арыгінальных сербскіх песень у “Смерці шэршня” захоўваецца дзесяціскладовы размер (дзсятэрац) з пастаяннай цэзурай пасля чацвёртага сціха. У першай частцы атрымліваецца чатыры склады, у другой вылучаюцца дзве дадатковыя паўзы рознага месцазнаходжання, якія разбіваюць гэтую частку верша на 4+2 ці 2+4 склады. “Дзсятэрац – асабліва нацыянальны верш і ўваходзіць толькі ў славянскую сістэму вершаскладання” [3, с. 342] М. Багдановіч ўзнавіў яго з захаваннем усіх сінтаксічных і сэнсавых заканчэнняў радка, чаго патрабуе эпічны верш.

Такім чынам, “Смерць шэршня” ўвасабляе сабой своеасаблівую рэцэпцыю М. Багдановічам фальклору паўднёвых славян і адпавядае як форме арыгінальных песень, так і іх духу (аб чым неаднаразова гаварыў сам паэт).

“Смерць шэршня” – гэта вынік працы М. Багдановіча па вывучэнні югаслаўскага эпасу. Ён імкнуўся папоўніць скарбніцу сусветнай паэзіі новымі творами, успрымаючы лепшае, што ёсць у сусветнай літаратуры. Гэтага мастак дабіўся, адлюстравыўшы на беларускай мове маленькі кавалак Сербіі, чым прынёс свой уклад у справу ўзаемадзеяння беларускага і паўднёvasлавянскіх народаў.

1. Багдановіч, Максім Поўны збор твораў у 3 тамах. Т. I. Вершы, паэмы, пераклады, наследванні, чарнавыя накіды / М. Багдановіч. – Мн., 1992.
2. Багдановіч, Максім Поўны збор твораў у 3 тамах. Т. II. Мастацкая проза, пераклады, літаратурныя артыкулы, рэцэнзіі і нататкі, чарнавыя накіды / М. Багдановіч. – Мн., 1993.
3. Кравцов, Н.И. Сербскохорватский эпос / Н.И. Кравцов. – М., 1985.
4. Лапідус, Н. Песні розных народаў у пераспеве Максіма Багдановіча / Н. Лапідус// Полюмя. – 1988. – №12.
5. Народне српске пјесме, скупио их и на свијет издао Вук Стеф, Караџић. Книга друга, којој из пјесме јуначке најстарије. Липисти, штампарији Брејткопфа и Ертла, 1823.